

MŰHELY

Leskó Abigél

A KOGNITÍV METAFORAELMÉLET ALKALMAZÁSA AZ ÍRÓI SZÓTÁRAK KÉSZÍTÉSÉBEN¹

Bevezetés

A 2021/2022-es tanév Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyének magyar nyelvi témái közül Szabó T. Anna Szabadulógyakorlat című kötetéből komponálandó szerelmi szótárt választottam. A döntést elsősorban az irodalom nyelvészeti alapjainak és elemeinek kutatása iránti érdeklődésem motiválta. Konkrétabban a novelláskötetben kitüntetett szerephez jutó szerelem metaforikus megjelenéseinek vizsgálata vonzott. Az a komplex háttér érdekelt, amely a metaforák konceptualizálásában és dekódolásában érvényre jut. Másrésről az is foglalkoztatott, hogy egy kortárs alkotó hogyan viszi át a szerelem ősi metaforamintázatát a konvencióból az innovációba, a hétköznapiból a rendkívülibe.

Mindezek tanulmányozásában volt segítségemre Kövecses Zoltán kognitív metaforaelméletről szóló, *A metafora. Bevezetés a kognitív metaforaelméletbe (2005)* című kötete, amely felvetette egy írói szótár létrehozásának lehetőségét. A pályamunka megírásából tehát kutatási vállalás lett. A kutatás szükségszerűségében és érvényességében megerősített Mártonfi Attila számítógépes írói szótárról tett megállapítása. Eszerint a szócikk stilisztikai leírásában a hagyományos szótárkészítési eljárásokon – például a lexikai-stilisztikai minősítéseken – túl szükség van a korszerű kutatások (pl. a kognitív metaforaelmélet) egyéb jellegű felhasználására is (Mártonfi, 2014). A kutatás hipotézise tehát az volt, hogy a kognitív nyelvészet, azon belül a kognitív metaforaelmélet produktívan alkalmazható az írói szótárak elkészítése során.

Elméleti háttér

A dolgozat elméleti hátterét egyrészt a korábbi szótárkészítési eljárások áttekintése adja, amelyeket új szótárkészítési módszerként kiegészít a kognitív nyelvészet, különös tekintettel a kognitív metaforaelmélet tanulmányozása. Emellett nélkülözhetetlen a női irodalom mint fogalmi kategória felülvizsgálata, valamint a kötetben megjelenő nyelvi agresszió, lírai és/vagy prózai nyelv természetének bemutatása is.

A szótárkészítés elméleti megalapozása

A Szabadulógyakorlat szerelmi szótárának megkonstruálásához többféle szótárkészítési eljárást kellett ötvöznöm, ugyanis ez a szótár (a Bánk bán- vagy a Toldi-szótárhoz hasonlóan) a konvencionális írói szótáraknál szűkebb területet vesz számba

---

¹ A szerző e kutatással 2022-ben az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen magyar nyelvből negyedik helyezést, a Tudományos Diákkörök XXII. Kárpát-medencei Konferenciáján pedig nagydíjat szerzett Irodalom és nyelvészet szekcióban. Utóbbival középiskolásként kvalifikációt szerzett a 36. Országos Tudományos Diákköri Konferenciára.

a szerkesztés során (Balázs, 2020). Egyrészt specifikusan egy kötetet vizsgál, nem az író teljes életművét (Balázs, 2020). Másrészt további szűkítést jelent az, hogy kizárólag a szerelem megnyilvánulásaira fókuszál, mely tekintetben viszont a fogalmi szótárak vagy a korai szójegyzékkészítés hagyományát követi.

Más komponenseiben nem tér el a digitális szótáraktól, ugyanis a széles spektrumú értelmezési lehetőségek biztosítása, a nagy hozzáadottérték-tartalmú szemantikai-stilisztikai kidolgozás (Mártonfi, 2014), az egzakt jelentést reflektorba helyező gyűjtési, kutatási eredmények bemutatása alapvető célja az összes újonnan keletkező (digitális) szótárnak (Hegedűs). Ezzel a hozzáállással és törekvéssel teremtik meg a műértelmezés minél pontosabb feltételeit (Balázs, 2015), továbbá a nyelv átmentésének szándékával egyszerre szolgálják az irodalom- és a nyelvtudományt, a közoktatást és a közművelődést (Balázs, 2020). Például e kutatásban szerkesztetthez hasonló szótáraknak köszönhetően az írók nyelvhasználata akár egy fogalomkörön belül is összehasonlíthatóvá válik. Segítségükkel könnyen értelmezhető formában összevethető számunkra az, hogy egy-egy toposz hogyan szűkül, hogyan tágul az irodalomban koroktól és alkotóktól függően. Következésképpen az ilyen típusú szótárak a nyelvi értékőrzésen és a pontosabb megértéshez való hozzásegítésen túl új kutatási lehetőségeket is felvillantanak az irodalom- és nyelvtudomány területén.

Kognitív nyelvészet, kognitív stilisztika

A kognitív szemléletben a szöveg mindig valamilyen kommunikációs közegben jelenik meg és válik értelmezhetővé, ezért a kognitív felfogásban a szövegek az emberi cselekvés folyamatában és annak eredményeképpen valósulnak meg (Boronkai, 2008). A szöveg egyszerre jelenti létrehozásának műveletét, valamint a létrehozott tartalmat, szerkezetet (Tolcsvai Nagy, 2001).

A kutatási vállalat tovább segíti az, hogy a stílus kutatása is a kezdeti strukturalista iránytól és a funkcionális stilisztikától (Szathmári, 1994) napjainkban egyre inkább a kognitív felfogás felé tart (Tolcsvai Nagy, 2005) létrehozva ezzel egy másfajta stílusértelmezést. A kognitív szemléletű stilisztika a stílust úgy határozza meg, mint a nyelvről való tudás egyik alapvető elemét, így szociolingvisztikai és pragmatikai szempontokkal is bővíti a stílus tanulmányozásának kérdéseit (Tolcsvai Nagy, 2004). Ezért válik nélkülözhetetlenné az elméleti háttér sokrétű megalapozása egy olyan szótár komponálása esetén, amely a kognitív metaforaelméletet használja szótárkészítési módszerként.

A kognitív metaforaelmélet

Az érzelmi állapotot, így azon belül a szerelmet is, a nyelv a közvetlen fogalmi jelölés mellett közvetett módon is tudja ábrázolni. E közvetett jelölési módokat két csoportra oszthatjuk: metonimikusra és metaforikusra. Az érzelmek nyelvi ábrázolásának metonimikus és metaforikus módjai egyaránt az ember benső világának exteriorizálásán, azaz a külső valóságra történő kivetítésén alapulnak (Péter, 1991). A láthatatlan, megfoghatatlan elvont fogalom így foghatóvá, anyagszerűvé, látható képpé válik. Az érzelmek fogalomköre tehát a metaforák legtökéletesebb céltartománya. Érzelmünk legnagyobb részét, mint például a düh, a félelem, a szerelem, a boldogság, a szomorúság, a szégyen, a büszkeség stb. érzetét fogalmi metaforák segítségével konceptualizáljuk (Kövecses, 2005).

Kognitív nyelvészeti szempontból a metafora egy fogalmi tartomány terminusainak egy másik fogalmi tartomány terminusaival történő megértését jelenti (Kövecses,

2005). Ezt az azonosítási folyamatot hajtjuk végre például akkor, amikor az életről utazásként, a vitáról háborúként, a szerelemről tűzként, az elméletekről épületként, a gondolatokról, fogalmakról ételként, vagy éppen a társadalmi szerveződésekről növényként gondolkodunk.

A kognitív metaforaelmélet szerint a fogalmi metaforákat alkotó két tartománynak külön neve van (Kövecses, 2005). Az a fogalmi tartomány, ahonnan a metaforikus kifejezéseket merítjük, a forrástartomány. A forrástartomány segítségével érthetjük meg a céltartomány fogalmait. Így az élet, a vita, a szerelem, az elmélet, a gondolatok, fogalmak, a társadalmi szervezetek céltartományoknak, míg az utazás, a háború, az épület, az étel, a növény forrástartományoknak tekintendők. Tehát a céltartomány az az elvont tartomány, amelyet a forrástartomány használata révén megérteni próbálunk (Kövecses, 2005). Ez a metódus nyit kaput a szótárkészítés felé. Az alábbiakban egy példa található az általam komponált szerelmi szótárból.

I. 1. 1. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM TŰZ

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: tűz

- leképezések, és az azokat kifejező metaforikus nyelvi kifejezések:

Forrástartomány

Céltartomány

a tűz lángjai

a szerelem szakrális minősége

„[...]Ja buzgó szerelem; lángjai tűznek lángjai, az Úrnak lángjai.” (10. p.)

A kognitív nyelvészek egyik meglepő és érdekes felfedezése, hogy az irodalmi nyelvhasználat nagyrészt konvencionális, köznapi fogalmi metaforákon alapul, nem pedig eredeti, kreatív irodalmi metaforákon (Kövecses, 2005), melyek általában kevésbé világosak és egyértelműek (pl. ilyen Gabriel García Márqueznél az ablakízű tea metaforája). Faktum azonban, hogy az irodalmi metaforák jelentése gazdagabb, mint a hétköznapi vagy tudományos metaforáknak.

A nyelvi novum kimutatása a kognitív metaforaelmélet segítségével

A *Szabadulógyakorlat* szerelemvilága kapcsán Szabó T. Anna merész lépéseket tesz a magyar irodalom (de legfőképpen közélet) napjainkban is tabusított oldala felé, melyhez kétségtelenül új szerelemkoncepció és ezt az újonnan feltárt világot kifejezni tudó nyelv is szükséges. Ez a törekvés jól beleillik az irodalmi nyelvnek abba a sajátos technikájába, mellyel a hétköznapi metaforákból irodalmi szóképeket alkot; hiszen az író nemcsak tartalmában, témavilágában terjeszti ki a szerelem fogalmi körét (lásd: szexualitás, pornográfia, (családon belüli) nemi erőszak, testvérszerelem, pedofília, perverzió), hanem ezek kifejezése érdekében átalakítja a szerelem nyelvi hagyományát is. Ennélfogva, ahogyan Szabó T. Anna a konvencionális metaforákat irodalmivá változtatja, az a szerelem világának átalakítási szándékával szorosan összefügg. Az, hogy az olvasó elfogadja-e ezt az átalakítási ajánlatot, egy újabb kutatás anyagául szolgálhatna, jelen esetben nekem nem céлом és feladatom ezt kimutatni.

Az eszközök, amelyekkel a hétköznapi metafora átalakítható: a kiterjesztés, a kidolgozás, a kritikus kérdezés és a komponálás (Kövecses, 2005). Szabó T. Anna nyelvi megoldásai között a szerelem metaforikus megjelenítése kapcsán mindegyikre találunk példát.

A kiterjesztés során egy hétköznapi fogalmi metafora konvencionális nyelvi kifejezései helyett új nyelvi kifejezéseket alkalmaz az író/költő, tehát kiterjeszti a forrástartományból felhasználni kívánt elemek körét olyan elemekre, amelyek nem tartoznak a fogalmi metafora alapmegfeleléseit alkotó elemek közé (Kövecses, 2005). Példánkban a szerelem-egyesülés konvencionális metaforát Szabó T. Anna úgy alakítja át, hogy az egyesülést fúzióra cseréli. „Azt hittem, ezt a csodát csak Isten látja, a sejszintű összekapaszkodást, az öleléstől berobbanó magfúzió exoterm erejét, ahogy működni és sugározni kezd a világban a megkettőződő, megszászorozódó anyag felfokozott energiája, hogy égi ajándék és szent titok a pillanat, ahogy a két mag összeolvad, és egymásba zuhanva megsemmisül, hogy megsokasodva, hogy más alakban újjászülessen az őrjöngve többszöröződő, mégis fokozhatatlan szerelemben.”²

A kidolgozás annyiban különbözik a kiterjesztéstől, hogy ebben az esetben az író/költő a forrástartomány egy elemét – lásd: szerelem-egyesülés – hangsúlyozza újfajta módon, tehát jelen példában nem egy összetevőn érvényesíti az egyesülést, hanem egyszerre több helyen (Kövecses, 2005). „Hallani, hallgatni, lélekkel a testembe hívni, magamba búvólni a hangját, a lélegzetvételét, a sóhaját, elképzelni a mikrofon nedves gömbjén a suttogó lehelet perzselését, a nyelvét, ahogy belakja, bemozogja a száját.”³

A kritikus kérdés eszközének alapja, hogy az író/költő megkérdőjelezi egy-egy mindennapi, konvencionális fogalmi metafora létjogosultságát (Kövecses, 2005). A mesékben gyakran találkozunk az állatok szimbolikus jelentésével, amin belül pl. a békát a metamorfózis, a rútból széppé változó királyfi képzetével kapcsoljuk össze. Ezt a konvencionális leképeződést kérdőjelezi meg az új metafora, hiszen a Szabadulógyakorlatban a béka nem képes az átváltozásra, marad a rút, a gonosz megtestesítője. „Az óvó néni szólította így, amikor a többiek már mind aludtak, odajött, és a haját cirógatta, aludj, Kisbéka, te szegény, aludj már. Az óvó néninek elmesélhette volna azt a varangyot, de akkor még nem jött el az idő, még nem választotta ki őt az Úr arra, hogy a pokolbéli förtelmekkel hadakozzék.”⁴

Végezetül a komponálás esetén egy-egy metaforába több metaforát is beránt (Kövecses, 2005) az író/költő – például a szerelem-zene, szerelem-tánc, szerelem-lélegzet, szerelem-megálló szív képeit –, vagyis hagyományos és kifejezetten Szabó T. Anná-s képeket kapcsol össze. „Átalakulni: anyagból energiává. Táncolni vele életre-halálra, rogyásig, ájulásig, táncolni és énekelni, táncolni és ordítani, amíg kifogy a lélegzet és megáll a szív. Áttáncolni a szakadék felett a zenéből épült hídon.”⁵

A szótár strukturális egységei: a szerelem megametaforái

A szerelmi szótár elkészítésében az a felismerés segített, hogy a műalkotások nyelvhasználatában olvasható hagyományos és/vagy újszerű metaforák egész irodalmi szövegeken keresztül húzódnak anélkül, hogy szükségképpen „felszínre kerüljenek”. Vagyis konkrét metaforákat, ún. specifikus mikrometaforákat

---

² Uo. 20. p.

³ Uo. 176. p.

⁴ Uo. 92. p.

⁵ Uo. 264. p.

találhatunk egy adott irodalmi szöveg „felszínén”, ám fontos tudatában lennünk, hogy ezek egy őket koherenssé tévő megametaforából nőnek ki (Kövecses, 2005).

A szerelmi szótár létrehozása céljából a novella szövegeinek előzetes megismerése, illetve az azt követő szövegelemzés után két megametaforát, a *természeti jelenségeket* és az *ember alkotta jelenségeket*, a *kultúrát* jelöltem ki a szerelem konceptualizálásában, majd az ezekhez a forrástartományokhoz tartozó kifejezéseket kerestem vissza a novelláskötet e-könyv változatában. A találatokat csoportosítottam, értelmeztem, azok lelőhelyeit megadva szócikkekbe rendeztem.

A *természeti jelenségek* megametaforáját további két forrástartományra; az *élő*, illetve az élettelen természeti jelenségekre osztottam. Az élettelen természeti jelenségek elnevezésű csoporthoz tartoznak a *szerelem-tűz*, *-levegő*, *-fizikai erő*, *-egyesülés*, *-fúzió* képei. Ezek között találunk tipikus/konvencionális (lásd: *tűz*) és atipikus/újszerű elemeket (lásd: *fúzió*). Az élő természeti jelenségek segítségével konceptualizált metaforákat két forrástartományra bontottam. Az egyik az állat fogalma köré csoportosítható, melyek között tipikusnak mondható például a *szerelem-madár*, *-macska*, *-béka*, atipikusnak a *szerelem-féreg*, *-szárnyas hangya*. A másik forrástartománynak az emberrel kapcsolatos fogalmak elnevezést adtam, itt is megkülönböztetünk tipikus (például a *szerelem-testrészek* megfeleltetésében a *kéz*, *ujj*, *szem*) és atipikus (ugyanebben a megfeleltetésben a *vénuszdomb* és a *petyhüdt bőr*) elemeket. Ide sorolható még a testnedvek köre, mely Ady óta a költői nyelvhasználat részét képezi például a vér, nyál, izzadság, az alsó testrészek nedvei irodalmi megnyilvánulásaival.

A másik megametafora, mely az *ember alkotta jelenségek*, a kultúra képeit alkalmazza a szerelem kifejezésére, a *zene*, a *tánc*, az *ima*-, és *szómágia*, a *futás* fogalmaihoz köthető specifikus mikrometaforákat tartalmazza. Ezek szintén tipikus és atipikus elemekre bonthatók.

A szótár elkészüléséhez, ezen belül a megametaforák kijelöléséhez szükséges részletesen foglalkoznom Szabó T. Anna prózahangjával, stílusával, a kötetből kiolvasható ember- és világszemléletével, hogy a szerelem fogalmi körének feltárásában ne pusztán a szerelem hagyományos/bevett felfogására alapozzak, hanem Szabó T. Anna szerelemvilágának tartalmát/komponenseit és nyelvi rétegeit együtt lássam, és hogy az általam feltérképezett megametaforarendszer érvényességét ezzel is bizonyítsam.

Egy női író küzdelme a női hang irodalmi legitimációjáért

A kortárs női íróársadalom és többek között Szabó T. Anna célja is valójában az, hogy a „női irodalom” megkülönböztető kifejezést az irodalmi közbeszéd maga mögött hagyja, és nemes egyszerűséggel csak írókról, alkotókról legyen szó, nemtől függetlenül (Szekeres, 2020). A tény azonban az, hogy a megkülönböztetés jelenleg elkerülhetetlen, mert az általános világszemlélet szerint az egység alapja a tökéletes egyenlőség, az egyenlőség alapja pedig a dualitás. Egyelőre annál az állomásnál tart a nők emancipációja az irodalom tekintetében, hogy egy nőnek íróként a teljes értékű félként való létezését kell érvényesítenie, mely bár fájdalmasan távol áll a céltól, társadalmi szempontból megkerülhetetlen fordulópontja a cél elérésének.

A szuverenitás elfogadtatása érdekében a női szöveghagyományok felfedezése, illetve megteremtése legalább olyan fontos, mint a női írók szubjektumképzése (Séllei,

2007). A női hang irodalmi legitimálhatósága attól függ, hogy maga a legitimitás meddig és mennyire hangosítható a nőben, mint nemben és egyetemes eszményképben; a kérdés az, hogy az olvasó meddig képes vagy akarja a női szerzőt, vagy az általa létrehozott női karaktert női minőségében befogadni. Vagyis a női mivolt kiterjedésének, a nő szerepének, témájának, pozíciójának ügye egyszerre társadalmi, nyelvi és poétikai kérdés.

A Szabadulógyakorlat szerzője szerint „*most tartunk ott, hogy felnőtt egy egész női generáció, amelynek van hangja.*”⁶ Azonban fontos megemlíteni, hogy Szabó T. Anna ehhez azt is hozzátette, hogy a női vadságot néha maga is riasztónak találja.⁷ „*Ez az anya-banya szójáték fejezi ki talán a legjobban a kedvesség és a durva hang közötti vékony rést. Nyilván az értelemmel kell uralkodni rajta, hiszen azért vagyunk emberek, de amíg nem engedjük ki a hangunkat, addig nem tudunk énekelni.*”⁸ Állítása szerint eleinte idegenkedett attól az első fia születése után jelentkező, nagyon vad és erős hangtól, ami ma jellemzi, főleg prózában, sőt, kifejezetten nehéz volt kiegyenlíteni ezt az érzékibb hangjával.⁹ Kétségszövegbevonhatatlan, hogy a vad női identitásnarratíva (Yuval-Davis, 2002) erős, újszerű és zabolátlan minőség, amely emiatt alapos figyelmet követel.

Nira Yuval-Davis politika-antropológiai műve szerint ez a durvasággal, vadsággal, szégyen és kiszolgáltatottság felvállalásával kapcsolatos ellenszenv azzal magyarázható, hogy a nőknek „[...] *kell [...] a reprezentációs terhet hordozni, minthogy őket tekintik a közösség identitása és becsülete szimbolikus hordozóinak, mind személyes, mind közösségi szinten*” (2002). Ez a magatartás pedig ellentmond a vad, fékezhetetlen, agresszív, olykor mágikus boszorkányhangig menő női beszédmódnak. Szabó T. Anna azt vallotta a maga „*hátországglétéről,*”¹⁰ hogy mélyen belenevelték azt a súlyos szégyenérzetet, amelyet akkor érez, ha a Viktoriánus vagy a Jókai-féle nőeszmény¹¹ elvárásainak¹² nem felel meg. Arisztotelész meghatározása alapján a szégyen, az az érzélem, amely a szubjektumhoz köthető attitűdhöz kapcsolódik (Drávucz, 2015); ennek értelmében a szégyen érzete szorosan kötődik a felszabadulás, a szabadság és függetlenség fogalomköreihez.

Szabó T. Anna mikrokozmoszából láthatóan ugyanaz a belső vívódás tárul fel, mely a minden női szerzőt, irodalmi karaktert magába foglaló, az emancipáció felé haladó női jelenlét és jelentéstartomány makrokozmoszában is megmutatkozik. Ez pedig a már elfogadott intim és az el nem fogadott vad női hang összeegyeztetése. E kettősből adódó ellentétfelhalmozás és az azok által keletkezett töréspontok a női hang érvényesítése szempontjából abszolút hasznosak, hiszen a „*fejlődésvű narratív*

---

⁶ „*Most tartunk ott, hogy felnőtt egy egész női generáció, amelynek van hangja*” – Interjú Szabó T. Annával. (forrás: <https://welovebudapest.com/cikk/2021/6/14/latnivalok-es-kultura-most-tartunk-ott-hogy-felnott-egy-egesz-noi-generacio-amelynek-van-hangja-interju-szabo-t-annaval>)

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ „*Most tartunk ott, hogy felnőtt egy egész női generáció, amelynek van hangja*” – Interjú Szabó T. Annával. (forrás: <https://welovebudapest.com/cikk/2021/6/14/latnivalok-es-kultura-most-tartunk-ott-hogy-felnott-egy-egesz-noi-generacio-amelynek-van-hangja-interju-szabo-t-annaval>)

¹¹ Uo.

¹² Uo.

folymatban nem tud megfogalmazódni alternatív női identitás, csak annak törései mentén. Át kell törnie a fennálló diskurzust, hogy rámutasson a hiányokra” (Zsadányi, 2006).

Szabó T. Anna novellái gyakran olyan pontokon törnek meg, amelyek például a szerző számára korábban ihletül szolgáló Szapphó (*Költői recept*, 2008) és a saját, írói hangjának vadságában¹³ felfedezett Sylvia Plath hagyományaihoz köthetők. Ennek jelentősége azért számottevő, mert a szerelmi és szexuális vágyat elkülönítő, a szenvedély testi tüneteit kendőzetlenül megjelenítő (László, 1999-2011) Szapphó, valamint a szülőkkel szemben érzett indulatok tabuit (is) ledöntő (Christian, 2019) Sylvia Plath között több, mint két és félezer év a távolság. Legalább triplaennyi egyik nyelvről a másikra átkódolhatatlan szó, két különböző nyelv, azok több ezer éves fejlődése. Mégis mindketten vitathatatlanul megkerülhetetlen rezgései annak a durva, szemérmetlen női hangnak, amin Szabó T. Anna a Szabadulógyakorlatban 2020-ban megszólal. Következésképpen megállapítható, hogy az elődök életét legjelentősebben meghatározó érzelmek, nyíltan átörökíthető, ősi eredetű hagyományokként kínálják fel magukat, így például a szerelem szisztematikus probléma-, és fogalomköre Sylvia Plath-nál, Szapphónál és Szabó T. Annánál is megfeleltethető egymásnak. A megfeleltetés vizsgálatát elősegíti, hogy a szerelem absztrakt fogalmának kifejezésében mindig ragaszkodunk bizonyos toposzok használatához (Kövecses, 2005). A szerelem, tekintve, hogy a legkomplexebb céltartomány, páratlanul változatos forrástartományt tudhat magáénak, vagyis a hagyományok továbbvitelének lehetősége igen széles spektrumú. Érdekesség, hogy lehetőségek sora a filozófia bizonyos szempontjaiból pedig már maga a szabadság (Bécsi, 2018).

Mivel Szabó T. Anna nőelődeit, -társait és -utódait is felszabadítani készült¹⁴ a Szabadulógyakorlat című novelláskötetével, ezt a gesztusát a szerelem nyelvi megjelenési formáinak átvételével és átalakításával végezhetette el leghatékonyabban tehát. Ez a metódus kaput nyit a férfiszervezők azon női karakterei felé is, akiket az irodalomtörténet már-már motívumszinten tart számon. A könyvben (meg)jídézett alakok közé tartozik Petőfi Sándor felesége, múzsája, Szendrey Júlia és Arany János balladájának főhőse, Ágnes asszony is.¹⁵ Már önmagában az a tény is megdöbbentő, hogy akiről évszázadokon keresztül mindössze beszéltek, az egyszer csak beszélni kezd; ez a magatartásmintázat lehetne a női irodalom törekvéseinek metaforája. A hangadás gesztusa egyfajta leszámolás azzal, hogy „*a hímnemű írók [...] kisajátítsák, felhasználják, a maguk dicsőségére fordítsák a nők hangját.*”¹⁶ A szó erejétől kap testet a lélek, és lelket a test, így – amennyiben ez a kimondott szó, valóban teremtő szó – a szavak általi emancipáció novellájává, a felszabadulás alakzatává válik a *Három női történet*,¹⁷ amelyben a szerző nemcsak a saját hallgatását oldotta fel a jelenben, hanem a múltban hagyott elődjeit is: „*Elődeim, a néma asszonyok, hallják*

---

¹³ Uo.

¹⁴ A szerzővel, Szabó T. Annával Orvos-Tóth Noémi beszélgetett élőben 2020. november 19-én 18 órakor a Líra Könyv Facebook oldalán. <https://www.youtube.com/watch?v=hb9AH-Ur9Bs>

¹⁵ SZABÓ T. ANNA Facebook-oldala: <https://www.facebook.com/annatszabo/posts/4537871506297426>

¹⁶ SZEKERES DÓRA: Szabó T. Anna: Türelmes vagyok, nem pedig szelíd. (forrás: <https://litera.hu/magazin/interju/szabo-t-anna-turelmes-vagyok-nem-pedig-szelid.html>)

¹⁷ SZABÓ T. ANNA 2020: Három női történet. In.: *Szabadulógyakorlat*. Magvető Kiadó, Budapest. 155. p.

a hívást. Én meg csak ordítok álmomban, sírok.”¹⁸ S „egyszer csak kisüvít ez a sok harag és hallgatás a nők által írt irodalomból.”¹⁹

A nyelvi agresszió irodalmi jelentősége

Szabó T. Anna Szabadulógyakorlat című kötetének nyelvi világában a tabusértésnek, mint a nyelvi agresszió egyik formájának kitüntetett szerep jut, mely nem egyedülálló jelenség az irodalomban. Bár a nyelvi agresszió irodalmi jelenlétének célja és mértéke koronként változott, használata mindig a rossz leírhatóságának témaköréhez tarozott, következésképpen fontos funkcióval bír a rossz fogalomköréhez kapcsolódó megküzdés-, és megértésfolyamatokban (Pap, 2018).

Az a verbális erőszak, amely az irodalmi nyelvben jelenik meg, a kimondhatatlan kimondásával képes arra, hogy a mindenkori szabadságélmény egyik komponensévé váljon. Ugyanis az olvasó számára az a lelki trauma, amelyet az erőszak okoz, a kimondás gesztusának köszönhetően az irodalomban már mint egy kézben tartott, szellemi síkra emelt, reflektált ön- és világismeretként tárul fel (Pap, 2018). Tehát a nyelvi agresszió az irodalomban egyszerre alkalmas a fájdalmas krízis ábrázolására és az ember szabaddá válásának nyelvi leképezésére (Pap, 2018). Ennek okán megnő a nyelvi agresszió poétikai jelentősége, mely azt indukálja, hogy úgy tud kilépni a tabu világából, hogy éppen tabusítotttsága válik az irodalomba való belépés indokává (Pap, 2018).

A nyelvi agresszió használata a hatalom problémakörében gyökerezik (Pap, 2018). A hétköznapi életben az elnyomás, az irodalomban a szabaddá válás eszköze. Így Szabó T. Anna a társadalmi tabuk (pl. szexualitás, testvérszerelem, pedofília, perverzió, családon belüli erőszak) ledöntésével éppen azt a belső szabadságot ébreszti fel az olvasóiban, amelyet a külvilág önmagának tulajdonítva elvett.

Vers- vagy/és prózanyelv

Szabó T. Annának vállaltan²⁰ mindig is az volt a célja, hogy költő legyen, így novelláskötetei esetében az az alapvető kérdés, hogy a *koncentrált, kis térben ható szöveg* lírai esszenciáját hogyan képes érvényesíteni a linearizált prózanyelvben. Elmondása szerint fő kritériuma, hogy a novelláinak lírai töltetük legyen,²¹ tehát nem titkolt vágya műfajfúziót alkotni, a sűrű próza eszköztárát használni. Ezt teszi például *Kis Róka Csaba festőművész New Disorder* című kiállításához készült *Két örvény*²² novellájában is: „Nem félsz a haláltól? /Nem, én a levéstől félek. A lét levétől. Csorog,

---

¹⁸ Uo.

¹⁹ FÜRDŐS ZSANETT: „Most tartunk ott, hogy felnőtt egy egész női generáció, amelynek van hangja” – Interjú Szabó T. Annával. (forrás: <https://wlovebudapest.com/cikk/2021/6/14/latnivalok-es-kultura-most-tartunk-ott-hogy-felnott-egy-egesz-noi-generacio-amelynek-van-hangja-interju-szabo-t-annaval>)

²⁰ *Türelmes vagyok, nem pedig szelíd*. Interjúja Szabó T. Annával. Litera. (forrás: <https://litera.hu/magazin/interju/szabo-t-anna-turelmes-vagyok-nem-pedig-szelid.html>)

²¹ „Most tartunk ott, hogy felnőtt egy egész női generáció, amelynek van hangja” – Interjú Szabó T. Annával. (forrás: <https://wlovebudapest.com/cikk/2021/6/14/latnivalok-es-kultura-most-tartunk-ott-hogy-felnott-egy-egesz-noi-generacio-amelynek-van-hangja-interju-szabo-t-annaval>)

²² SZABÓ T. ANNA 2020.: Im. 274. p.

²³ Uo. 182. p.

*fröcsköl, vér, takony, genny, émely, sűrű szag, nyirkos érintés, ragacs, lucskok, nyüzsögnek férgei...*²⁴

A fúziós hatás műfaji szinten azért is jótékony számára, mert segíthet a harmóniához való közeledésben a hanghordozás szintjén, mivel a prózáját hideg vadság, a líráját forró lágyság jellemzi.²⁵ Bár e kétfajta női hang belső harmóniájának megtalálása elmondása szerint néha akaratlagos, néha csak a kegyelem dolga,²⁶ ebből a kettőségből születik meg a novella, az *egyensúly a puszta dallam és a puszta értelem között*,²⁷ melyben a *magá indulatait felhasználva mondja el mások történeteit*.²⁸

Írásának metodikája jól elkülöníthető a két esetben; a vers megszületéséhez, vagyis a *nyelv hazajáró lelkének*²⁹ tettenéréséhez *félálom-állapot, telített várakozás, ritmikus szédülés*³⁰ szükséges, ezzel szemben a próza az ihletettség mámorán kívül esve a *felnötség gyakorlatiasságával közelít a tárgyához*.³¹ A líra az *időtlenneé táguló*,³² míg a próza a tér-időre szűkülő figyelem. S aki egyszer megismerte az időtlenneé táguló figyelmet, az *már nem tud olyan távolságtartó lenni lélekben, holott egy prózaírónak nem szabad feloldódnia a tárgyában. Egy költőnek viszont muszáj*.³³

Önmagának feltett ars poétikus kérdés, hogy vajon azokat a fogalomköröket, amelyeket a lírában csak sugall, képes-e tapinthatóvá tenni a prózában. Ilyen módon a líra a megfoghatatlan, a lélek, míg a próza a megfogható, a test, az anyag. Szerinte a próza másban ad többet, élni segít, mivel a fizikai világ egésze olyan gazdag, hogy a leírásával végzett munka közben nincs idő kiábrándulni vagy kiégni.³⁴ De a próza érzékelése szerint közel sem ég akkora hőfokon, mint a vers. Számára a dallamnak nagyobb súlya van, mint a szavaknak,³⁵ így prózában is nagyobb vágyakozással fordul a szónál igazabbnak titulált tüzet csiholó ritmushoz, a lélegzetvételhez, a mozgáshoz, mint a tagolt beszédhez.³⁶ Ez egyértelműen megjelenik a Szabadulógyakorlat *Élj a kopár hegyen Wild Love*³⁷ című részében.

---

²⁴ Uo. 182. p.

²⁵ „*Most tartunk ott, hogy felnőtt egy egész női generáció, amelynek van hangja*” – Interjú Szabó T. Annával. (forrás: <https://wlovebudapest.com/cikk/2021/6/14/latnivalok-es-kultura-most-tartunk-ott-hogy-felnott-egy-egesz-noi-generacio-amelynek-van-hangja-interju-szabo-t-annaval>)

²⁶A szerzővel, Szabó T. Annával Orvos-Tóth Noémi beszélgetett előben 2020. november 19-én 18 órakor a Líra Könyv Facebook oldalán. <https://www.youtube.com/watch?v=hb9AH-Ur9Bs>

²⁷ „*Most tartunk ott, hogy felnőtt egy egész női generáció, amelynek van hangja*” – Interjú Szabó T. Annával. (forrás: <https://wlovebudapest.com/cikk/2021/6/14/latnivalok-es-kultura-most-tartunk-ott-hogy-felnott-egy-egesz-noi-generacio-amelynek-van-hangja-interju-szabo-t-annaval>)

²⁸ *Türelmes vagyok, nem pedig szelíd*. Interjúja Szabó T. Annával. Litera. <https://litera.hu/magazin/interju/szabo-t-anna-turelmes-vagyok-nem-pedig-szelid.html>

²⁹Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³²Uo.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ *Türelmes vagyok, nem pedig szelíd*. Interjúja Szabó T. Annával. Litera. <https://litera.hu/magazin/interju/szabo-t-anna-turelmes-vagyok-nem-pedig-szelid.html>

³⁷ Szabó T. Anna 2020.: *Im*. 259. p.

A szerző megnyilatkozásaiból kikövetkeztethető, hogy alkotói identitásában a próza a líra alternatívája, s nem fordítva. Azonban a prózát és a lírát összeköti a költőségében és az íróságában is csillapíthatatlan szomj: „*a hiteles hang megtalálása*”³⁸ felé táplált kíváncsiság. Miután a lírában elkezdte nem nyomasztani a feltárulkozás kockázata, epikában is megkísérelte leképezni az önátadás folyamatát,³⁹ mely leginkább önmaga fiktív karakterekben történő transzponálásában és a kifelé figyelés közben megismert emberi sorsok papírra vetésében nyilvánult meg. Mivel a próza ekképpen lehetővé teszi a tárgyába mélyen bevonódó alkotó feszültségének kiengedését a külső terekbe, elmenekülését az objektív jelenlétebe, a líra öngyógyító⁴⁰ alternatívájává alakul; szabadulógyakorlattá.

Kutatás

A kutatás anyaga: Szabó T. Anna Szabadulógyakorlat című kötete

A kutatás anyagának bemutatása a kötet kompozíciójának, nyelvezetének, a benne szereplő karaktereknek, valamint a kötet filozófiájának áttekintése során történik, mivel ezek a szempontok elengedhetetlenek a művekben szereplő metaforák kognitív szempontú értelmezéséhez.

A kötet kompozíciója

A Szabadulógyakorlat Szabó T. Anna harmadik novelláskötete, előfutárai a Törésteszt (Magvető, Bp., 2016) és a Határ (Magvető, Bp., 2018). Az író úgy fogalmaz, hogy számára a Törésteszt a próza vállalását, a harag könyvét, a Határ az emberek közötti szakadék megtalálását és annak áthidalását, a Szabadulógyakorlat pedig a mindezek fölé emelkedést, a *Különbéke*⁴¹ kísérletét, a túlélést jelenti. Az író szerint a harmadik kötet elsősorban nem boldogságkereső könyv, inkább az öröm, a felszabadulás lehetőségeit villantja fel, vagyis annak reményét, hogy az ember a legnagyobb tragédiákból is talpra tud állni, képes túlélni. Azonban mindez megmarad az individuális megkönnyebbülés szintjén, az ember számára nem adatik meg a társas kiteljesedés.

A kötet kompozíciója szempontjából jelentős, hogy a novellák világában egyfajta váltakozás figyelhető meg: a nagyon fullasztó, félelmet keltő témákat könnyebb, semlegesebb, a távolságtartás lehetőségét biztosító átkötő novellák kísérik. Ez a fajta szerkesztésmód az olvasó figyelembevételét tükrözi: Szabó T. Anna ezzel a gesztussal „*teret ad a sprint utáni fellelegzésre és regenerálódásra*” (Seres, 2021), aminek köszönhetően a kötet nem bizonyosul émelyítőnek, fullasztónak. Ugyanakkor a szorongás és a félelem mozdulatlanságban is örvénylő, fárasztó, kilátástalan intenzitásának (Benczi, 2021) megjelenítése időnként megköveteli az olvasótól, hogy szünetet tartson a könyv olvasása közben (Seres, 2021). Ahogy Benczi Boglárka megfogalmazása szerint a „*szorongásban csak tér van*” (2021), következőképpen az olvasónak néha helyre kell állítania a tér-idő egységét azzal, hogy időt ad magának a novella folytatásához.

---

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ SZABÓ LŐRINC: *Különbéke* című verse. (forrás: <http://krk.szabolorinc.hu/06/78a.htm>)

Ilyenformán a tér-idő, katalizátor-neutralitás egyensúlyt hivatott kiegyenlíteni a narrátor egyes szám első személye és harmadik személye közötti váltakozás is – míg előbbi mélyebb átélést, az elbeszélő és az olvasó egyé válását, utóbbi a novella szereplője és az olvasó szeparációját éri el. Bár a teljes elkülönülés nem valósul meg, hiszen „*a harmadik személyben írt novellákban az elbeszélői pozícióból és a bensőséges hangból eredő disszonancia figyelhető meg*” (Győri, 2021).

Az olvasó érzelmi függetlenedésének lehetőségeit tovább szűkíti a Szabadulógyakorlat témája, a vágy, mely Szabó T. Anna egész munkásságához hasonlóan (Benczi, 2021) a test és a lélek kapcsolatát járja körül, tipikus és atipikus valóságokra irányulva. A novellák arra keresik a választ, hogy mennyire lehet megzabolázni ösztöneinket: „*Mennyire tud felülkerekedni a józan ész, hogyan tudunk beilleszkedni a társadalomba, hogyan tudunk úgy dolgozni, gyereket nevelni, sorban állni, sorba illeszkedni, hogy közben ősi, vad ösztönök dúlnak bennünk: hogyan lehet nyakkendőt kötni egy vademberre?*” (Benczi, 2021). Ilyen értelemben a vágy tipikus és atipikus irányulásai az egész köteten átvonuló megametaforákként teremtenek transfereket az extázis és a depresszió novellái között, míg a háttérben a rövidprózák líraisága, a lágy dallamok és pattogó szólások tökéletes összhangzatot biztosítanak (Benczi, 2021) a különböző élethelyzetű és korú emberek szabaduláskísérleteihez (Győri, 2021).

A kötet nyelvezete

A kötetre jellemző tabukat döntögető, néhol agresszív intenzitással bíró beszéd mellett a szövegek mély rétegeiben kimunkált intertextuális kapcsolódások fedezhetők fel. A következetes nyelvi játékosság is mindvégig jelen van; „*térben és időben különböző nyelvváltozatok mosódnak össze*” (Szabados, 2022); az argó, a tudományos és zenei világ nyelve, a magyar tájegységek, dialektusok szavai, latin, angol és német kifejezések, az egyházi szövegek szókészlete.

Külön figyelmet érdemel, hogy a legősibb, finnugor nyelvcsaládból megőrzött alapnyelvi szavaink – például a testrészek elnevezései – súlyozott részét képezik a szövegeknek, ugyanis ez a gyökeres transzformáció elérésének szándékára utal.

A kötet nyelvhasználatának további sajátossága az elliptikus mondatok használata, mely Ernest Hemingway jéghegy-elméletével megfeleltethető (Tardim, 2012) hiányos karakterábrázolást eredményez (Győri, 2021).

A kötetben szereplő karakterek

A karakterek hiányos jellemábrázolása egyrészt a történet hangsúlyozásához, másrészt az olvasó gondolkodásra készítéséhez, fantáziájának felélesztéséhez vezet. Más szempontból egyes karakterek a sztereotipikusságukkal, felszínességükkel társadalombíráló archetípusokat jelenítenek meg. Főként a kliséktől, trendektől szinte élettelen és hiteltelené váló, személyiségük rétegzettségét és bonyolultságát elvesztő, végtelenül magára hagyott embereket, akiknek a története gyakran előbb ér véget, minthogy igazán elkezdődhetne (Győri, 2021). Ezek a karakterek a test idegenségének tapasztalatáról adnak hírt az élet különböző szakaszaiban.

Minden szereplő valamiképpen be van zárva a magányosságba, a testbe és az időbe – ez a három a legfontosabb. „*Utóbbiról elég sok szó esik ebben a könyvben, arról, hogy az öregedést hogyan lehet viselni testileg, de főleg lelkileg. Vannak kamaszok, akik kiszolgáltatottak, egyedül vannak, nem értik, mi történik velük, és vannak idősödő, korombeli nők az önfeladás határán, amikor elárulja őket a testük, és ők is elárulják*

önmagukat: azt, hogy milyen volt fiatalnak lenni, szenvedélyesen szeretni, rajongani”⁴² – mondja Szabó T. Anna.

A kötet filozófiája

A kötet világának filozófiáját a címadó és az azt követő novella utolsó mondatai villantják fel: „én akkor vagyok igazán, amikor nem vagyok”⁴³; „Senki és mindenki: vagyok.”⁴⁴ Ez a két megállapítás a lét és nem lét közötti ingadozásban való feloldódást, vagyis a létezés újfajta birtoklását sugallja. Az önmaga létre reagáló én mint megismerő és megismert van jelen a szövegekben, mintha csak Hegel mondatát választotta volna Szabó T. Anna a kötet szervező elvéül, mely szerint „az én a viszonylat tartalma és azzal egyidejűleg a viszonylatot létrehozó” valóság is. Ez összefüggésbe hozható az író azon megállapításával, hogy a világot az ember/a nő nem tudja megváltoztatni, de önmagát igen,⁴⁵ ezen keresztül azonban az egész világot is. Önmagunk formálásának ez a kizárólagossága összefügg azzal, hogy a nőknek sokáig nem volt világi hatalma, ezért ha változást akartak, a szerző szerint valóságmódosítással, ráolvasásokkal, imákkal próbálkoztak ott, ahol más megoldás nem volt. Tehát megkísérelték úgy hajlítani a valóságot,⁴⁶ hogy ne kelljen elszakadni tőle, sem belehalni a tehetetlenségbe. Ebben a vállalásban fontos szerepet kap a boszorkányság, amely Szabó T. Anna álláspontja alapján egy olyan mágikus gesztus, amely a női tehetetlenség kitörési pontjává minősült a szabadsághiányban és a beszorítotttságban.⁴⁷

Ugyanakkor „a legfőbb szabadulógyakorlat nem is igazán a mágia, hanem a zene varázsa”.⁴⁸ A kötet páratlanul változatos zenei világgal dolgozik, és minden zene mögött más-más világ, világnézet bújik meg. Következésképpen mindegyik üzen valamit a zene univerzális nyelvén, mely mélyebb kapcsolódási lehetőségeket kínál az olvasónak. Szabó T. Anna felvonultatja a klasszikus *Haydn*-t, a romantikus *Muszorgszkijt*, a magyar népzene nagy gyűjtőjét, *Bartókot*, egyházi énekeket, egy taizei éneket, és egy német gyerekdalt. Emellett megjelenik benne a hippie-korszak és a rockzene egyik legnagobb női alakja, *Janis Joplin*, az olyan nagynevű rock bandák, mint a *The Velvet Underground*, a *Black Sabbath*, a *The Rolling Stones* vagy a *Pink Floyd*. A legnagyobb hangsúlyt mégis a *The Doors*, és azon belül is annak frontembere,

---

⁴² A szerzővel Milanovich Domi beszélgetett: Szabó T. Anna: Azért kezdtem el írni, hogy kiszabaduljak az időből. *Dívány*. <https://divany.hu/vilagom/2020/12/17/interju-szabo-t-anna/>

⁴³Szabó T. Anna: Szabadulógyakorlat, 2020.: *Im*. 34. p.

⁴⁴Uo. 38. p.

⁴⁵A szerzővel, Szabó T. Annával Orvos-Tóth Noémi beszélgetett élőben 2020. november 19-én 18 órakor a Lira Könyv Facebook oldalán. <https://www.youtube.com/watch?v=hb9AH-Ur9Bs>

⁴⁶A szerzővel Forgách Kinga beszélgetett, 2020.: Szabó T. Anna: A Szabadulógyakorlat a túlélés könyve. In.: *Könyves Magazin*. https://konyvesmagazin.hu/nagy/szabo_t_anna_szabadulogyakorlat_novella_orvos_toth_noe_mi.html

⁴⁷ A szerzővel Milanovich Domi beszélgetett: Szabó T. Anna: Azért kezdtem el írni, hogy kiszabaduljak az időből. *Dívány*. <https://divany.hu/vilagom/2020/12/17/interju-szabo-t-anna/>

⁴⁸ A szerzővel Forgách Kinga beszélgetett, 2020.: Szabó T. Anna: A Szabadulógyakorlat a túlélés könyve. In.: *Könyves Magazin*. https://konyvesmagazin.hu/nagy/szabo_t_anna_szabadulogyakorlat_novella_orvos_toth_noe_mi.html

a 27-es klub⁴⁹ tagja, az *elektrikus költő*,⁵⁰ a pillanatban élő *Jim Morrison* kapta. Morrison egy szállóigévé vált idézete így szól: „Nézz szembe a legnagyobb félelemmel, ezután a félelemnek már nincs hatalma feletted. Szabad vagy.”⁵¹ – s talán ez a Szabadulógyakorlat, mint műalkotás valódi filozófiája.

A kutatás eredménye: a szerelmi szótár

I.FOGALMI MEGAMETAFORA: A SZERELEM TERMÉSZETI JELENSÉG

I.1. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM ÉLETTELEN TERMÉSZETI JELENSÉG

I. 1. 1. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM TŰZ

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: tűz

- leképezések, és az azokat kifejező metaforikus nyelvi kifejezések:

Forrástartomány

Céltartomány

a tűz

a szerelem

„Nincs semmi, csak ez az örült szerelem, bennem, általa. Benne, általam. Mindenki, aki látja vagy hallja. A tűz.”⁵² (177. p.); „Dobogok, lobogok, szuszogok, táncolok. A ritmus, a ritmus, a ritmus, éneke és tüzem.” (179.p.) ; „lüktető, meleg, piros fény” (13. p.) ; „A lángom, a tüzem.” (10.p.)

a tűz lángjai

a szerelem szakrális minősége

„[...]Ja buzgó szerelem; lángjai tűznek lángjai, az Úrnak lángjai.” (10. p.)

a tűz terjedése

a szerelem tudatosulásának folyamata

„Fölhevült bennem az én szívem, gondolatomban tűz gerjede fel.” (12. p.)

a tűz pusztító intenzitása

a szerelem pusztító intenzitása

„Tépett és lüktetett, mint a kiszakadó tüdő, mint a tüzesen sajtó izmok, a rángó szív, torkig égő gyomor.” (6. p.)

a tűz melege

a szerelem otthonteremtő ereje

„[...]Ja tűzimádatot gyerekkorából, a vaskályhánál melegedés nyomorúságos idejéből hozta, amikor még az volt a legnagyobb biztonság és legnagyobb öröm, ha volt mivel befűteni.” (13.p.); „Én nem tudok ilyenkor lépést tartani veled, engem az otthon és a kert érdekel, a rántotta, a kismedence, a rózsák és a fűszerek, ilyenkor télen pedig a kandalló tüzének szikrás ropogása, a mézeskalácsillat és a fadísztés.” (159.p.)

a tűz pusztítása

a szerelem által okozott kiüresedés

⁴⁹ <https://www.rollingstone.com/culture/culture-lists/the-27-club-a-brief-history-17853/>

⁵⁰ <https://www.facebook.com/Jim-Morrison-The-Electric-Poet-271252236401281/>

⁵¹ <https://www.citatum.hu/idezet/82566>

⁵² Az idézet után Szabó T. Anna 2020.: Szabadulógyakorlat e-könyv változatának oldalszámát közlöm zárójelben.

„Ahogy a szép fiú szemében kihuny az ölés örült tüze, nincs ölni vágyás, sem halálvágy, csak a kavargó fekete semmi, csak az úr szívása, kíméletlenül sodor, híz magába, fekete lyuk.”(172.p.)

a tűz mindent felégető ereje

a szerelem mindent felégető ereje, amit csak az azt tápláló szerelmesek élnek túl

„ Minden régi kép megsemmisült az idők kezdetén, abban a nagy tűzben, úgyhogy csak Anyika tudta, mennyire hasonlít az apjára a fiú, mintha újrászülte volna egészen.”(112.p.)

a tűz nem biztonságos használata

a szerelem párkapcsolati alapok nélkül

„Rendes működő kandallót még nem is látott”; (13.p.)

a tűz égő parazsa

a szerelem halhatatlansága

„Gyalázat, gondolta a doktor, a bíró pedig arra gondolt, hogy járt ő már ebben a házban a tűz után, és akkor még semmi nem volt Illés Ilonka ágya helyén, csak egy lezuhant gerenda, és még mindig ott lüktetett benne a vérpiros, eleven parázs.” (120.p.)

a tűz mennyisége

a szerelem megélésének intenzitáskülönbségei

„Tebenned sokkal több a tűz, mint bennem.”(135.p.)

a tűz meggyújtásának fényadó ereje

a szerelem iránt érzett vágy

„Gyújts éjszakámba fényt, hadd égjen a soha ki nem alvó tűz, fényem, tüzem, te, úgy szerettelek volna megölelni, megérinteni azokat a komikus kunkorokat, beléd gabalyodni, rád tapadni.” (17.p.)

a tűzrakás előkészülete

a szerelem megsemmisítésének előkészülete

„Asperger még nem ok arra, hogy egy gyereknek örökké az állandóság kelljen, majd megszokja a panelt is, ahogy a kertet megszokta. Minek ez a sok szar? Hova raknád? Kéne neked mindenem, kéne, mi? Nesze! Azzal kidobott egy széket az ablakon. Kirohant a kertbe, és még össze is taposta. Aztán a tűzrakóra dobta. Utánahajította a napernyőt.”(70.p)

a tűz általi fémmegmunkálás folyamata

a szerelem fizikai megnyilvánulása

„Hogy végre megtalálta azt az öntőformát, amit az ő tüzes féme teljesen ki tud tölteni.”(134.p)

a tűzgyújtás folyamata

a szerelem születése

„Vágok fát, gyújtok tüzet.”(161.p.); „Tűz vagyok, és te szél, aki éleszt”(130.p.)

a tűz tárgyakat meggyújtó hatása

a szerelem fizikai megnyilvánulása

„Azt ordítják, festem magam, pedig én tényleg pirulok, ég a bőröm.”(106.p.)

a tűz attribútuma, a lobogás

a szerelem ismertetőjegyének emléke

„A nagy puha leveleken átdereng majd a tűz lobogása”(14.p.)

az elemi tűz pótolhatatlan ereje

az igaz szerelem pótolhatatlan ereje

„Tűz persze lesz, naná hogy, mert a cucc tűzveszélyes, csak el ne mondja senkinek. Elég, ha megnézi ezt a fos adaptert, akasztanak fel, aki kispórolta belőle az anyagot. Ne higgye ám, hogy le akarom beszélni, csak jó lenne tudni, rájött-e már, hogy az az izé csak villog, és nem ad semmi meleget, ellentétben például ezzel, kétezer wattos, időzítő, távirányító, fel is lehet tenni a falra, nem foglal helyet, ötvenezerről lett leszállítva. Kétéves a kellékszavatossága, higgye el, nem mindegy, mert ha elromlanak ezek a kínai szarok, na de persze ez magyar, akkor hopp, ott a baj... Tessen csak megnézni.”(16.p.)

I.1.2. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM LEVEGŐ

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: levegő, lélegzetvétel

Forrástartomány

Céltartomány

a levegő, lélegzetvétel

a szerelem

„Minden lélegzetemmel ő áradt belém, és kiszakadt belőlem, amikor kilélegeztem”; „Minden pillanatban tudatában voltam, hogy egy vagyok vele, egységben lüktetünk, hiszen ugyanazt a levegőt szívom ki és be [...]”(6.p.); „És olyan fájdalmasan szép keze volt, olyan sebezhető ügyetlenséggel tartotta a görbén megsodort, kókadt cigarettát, hogy elakadt a lélegzetem, és ráharaptam az ajkamra.”(51.p.); „Hallani, hallgatni, lélekkel a testembe hívni, magamba búvólni a hangját, a lélegzetvételét, a sóhaját.”(176.p.)

a levegő hiánya

a szerelem hiánya

„Vajon a többiek hogy bírják ezt a levegőtlen szorongást, a büntetéstől való rettegés verejtékszagát?”(27.p.)

a levegő

a szerelem fizikai megnyilvánulása

„Elég elképzelnem, hogy itt ülsz mögöttem a szobában, a lámpa fénykörében, a nagy buci fülhallgatóval a fejedben, és az ujjaid meg-megrándulva simogatják a levegőt.”(160.p.)

a levegőért való küzdelem

a szerelem szenvedélyes töltete

„Szétgyötrik a testüket, súlyt emelnek, maratont futnak, hogy érezzék a levegőt a tüdejükben, az élet éles fájdalmának szétáradását, az adrenalint.”(174.p.)

a lélegzetvétel üteme

a szerelem különlegessége

„A bátorsága, ahogy odateszi, megmutatja és felkínálja magát. A lélegzésének a hangja.”(96.p.)

a lélegzet visszafojtása

a szerelem érzésének elfojtása

„Lélegzet-visszafojtva felkelt, kitapogatta a mobilt. Még tartott az izgalom, de már ott éledezett alatta a szégyen is, kesernyésen és édesen.”(99.p.)

a lélegzet visszafojtása

a szerelem nélkülözése

„Inkább egy tanárnak adta oda magát, mintsem hóhérok kezére kerüljön, de attól kezdve mindene az uráé volt, a keble és a méhe, a feneké és a névvel soha nem illett lába köze, szült és nevelt, szült és ringatott, és közben tűrte az ostromot éjjelenként,

egyre nagyobb fájdalmak között, kínlódva, könyörögve, némán, haragosan, lélegzet-visszafojtva, fulladozva.”(104.p.)

a levegő belélegzése a szerelem egygé olvasztó ereje
„Belélegzem és magamba iszom, befolyja a tagjaimat, betölt egészen: már ő vagyok.”(171.p.)

a lélegzetvétel összehangolása a szeretet, szerelem alázata
„A lélegzetét a mellkasán szuszogó babához idomította.” (66.p.)

I.1.3. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM FÖLD

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: föld

Forrástartomány Céltartomány
a föld távolsága az égtől a szerelem elvesztésétől való félelem
„Néha ledobtam egy kavicsot, hogy halljam, ahogy zuhan, és a lombokon át földet ér. Arra gondoltam: így lesz, ha nem szeret.”(6.p.)

a föld és ég távolságának áthidalása a szerelem szakrális ereje
„A földön, a föld alatt élnek, de a násztáncuk a levegőben zajlik, a mélyből csak a szaporodáshoz szállnak fel, magasan az erdők és a háztetők fölé, és ott fent, repülés közben történik meg a párosodás és a megtermékenyítés, az új boly ígérete.” (157-158.p.)

a föld kiszáradásának észre nem vétele a szerelem elmúlásának észre nem vétele
„[...] a nyüzsgő sokféleségben alig lehet lehet észrevenni, hogy mennyire kiszáradt alattuk a föld.”(31.p.)

a föld zabolázhatatlansága a szerelem ember általi kontrollálhatatlansága
„Nyáron sorra pusztultak el az ültetett növények, a kifáradt, agyagos föld nem akarta megadni magát az új gazdának, elárasztott mindent pitypanggal, lóherével, boglárkával és aszattal.(69.p.)

föld alatti félhomály a szerelem
„Agresszív anyanyelvem elől egész életemben az elhallgatásba és a föld alatti félhomályba menekültem, és azért lettem festő, azért a szememmel és a kezemmel dolgozom, mert nem hagytak beszélni.”(155.p.)

a föld alatti „fájdalom” a szerelem fájdalomssága
„Hová lehet kikapaszzkodni a föld alatti fájdalom mélységéből?”(157.p.)

földsüket a szerelem nyelvét nem beszélő, nem értő ember (szerelemsüket)

„Nem létezik, hogy nem szereti Bartókot. És nem lehet, hogy pont ma találkozom egy ilyen nővel. Maga ezek szerint földsüket.”(140.p.)

I.1.4. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM FIZIKAI, KÉMIAI ERŐ

- absztrakt céltartomány: szerelem, szeretet

- képi forrástartomány: fizikai, kémiai erők

Forrástartomány

a fizikai erő

Céltartomány

a szerelem

„*egyé akartam válni a gondolataival, az indulataival*” (7.p.)

a fizikai fúzió

a szerelmi egyesülés

„*Azt hittem, ezt a csodát csak Isten látja, a sejtszintű összekapaszkodást, az öleléstől berobbanó magfúzió exoterm erejét, ahogy működni és sugározni kezd a világban a megkettőződő, megszászorozódó anyag felfokozott energiája, hogy égi ajándék és szent titok a pillanat, ahogy a két mag összeolvad, és egymásba zuhanva megsemmisül, hogy megsokasodva, hogy más alakban újjászülessen az őrzöngve többszöröződő, mégis fokozhatatlan szerelemben.*” (20.p.)

a fúziós alapokon készített étel

a szeretet, szerelem családgyógyító ereje

„*Azt akartam, hogy felkelj, azt akartam, hogy mosolyogj megint, és sikerült, mert fel is keltél, és mosolyogtál, és másnap folytattad a nagytakarítást, és megfőzted a karácsonyi speciális fúziós menüt*” (149.p.)

a tudományos értelemben vett egyesülés és bomlás

a szerelemben való egyesülés és kettéválás

„*[...]ezerszer fog még kettéválni és egyesülni, szétszóródni és becsapódni, mielőtt véget ér az éjszaka, és reggelre megbomlik benne valami végképp, hiába éli túl, nem fogja tudni, kicsoda, nem fogom tudni, ki vagyok, nem fogja egyikünk sem.*” (124. p.)

irányított egyesülés és osztódás

a szerelem természetellensége

(mesterséges megtermékenyítés)

„*Orvos szeme a mikroszkópon, üzenet fentről: mesterséges megtermékenyítés. Sorsunk betűi, egymásba csavarodó spirál, irányított egyesülés és osztódás.*” (20-21.p.)

az anyag energiává alakulása

a szerelem transzcendentális ereje

Átalakulni: anyagból energiává. Táncolni vele életre-halálra, rogyásig, ájulásig, táncolni és énekelni, táncolni és ordítani, amíg kifogy a lélegzet és megáll a szív. Áttáncolni a szakadék felett a zenéből épült hídon.“ (178.p.)

I.1.5. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM VÍZ

- absztrakt céltartomány: szerelem, szeretet

- képi forrástartomány: víz

Forrástartomány

a víz tetején járás

Céltartomány

a szerelmi kapcsolatra vetített reflexió

„*Hűsítette a meztelen lábamat a villogó víz. És egyszerre minden átmenet nélkül elkezdtem azt érezni, hogy járok a víz tetején, súlytalanul és semmit sem akarva,*

aztán éreztem, ahogy felemel a légáramlat, és rálátok a városomra, a forgalom morgásából szelíd dorombolás lett, én pedig lebegtem, és mindenkit szerettem, és egyáltalán nem számított már, hogy mi lesz velem, mert nem is léteztem már, csak az áramló zengés élt és lüktetett bennem, és a fény egyre tágasabb lett, ahogy emelkedtem.“(25-26.p.)

a víz maradéka	a szerelem maradéka
„Nem, nem is volt üres, volt benne még egy korty víz.” (9.p.)	
a vízen fekvés	a szeretetben fellelt béke
„A vízen feküdtek, az asszony meg a lánya, egy percig béke volt köztük,”(33.p.)	
a vízbe ájulás	a szeretetbe fektetett bizalom
„Olyan fehér és kétségbeesett volt, mint aki menten beleájul a vízbe.”(36.p.)	
a víz felé tartó séta	a szerelem felé tartó kapcsolat
„Ádám nem Ágira gondolt, hanem az első szerelmére, akivel ugyanígy sétáltak itt a víz felé huszonkét évvel ezelőtt,[...]”(39p.)	
a vízben sétálás	a szerelemben megélt szabadság
„Felnyújtózott, hirtelen áthúzta a vállán a ruhát, aztán büszkén kifeszített derékkal, lassan besétált a vízbe.” (39.p.)	
a víz éltető ereje	a szerelem éltető ereje
„Rivalizálás. Állítólag a latin „rivus”-ból származik, azokból az időkől ered, amikor a folyók éltető vizéért versengtek az emberek.” (152.p.)	
a víz hatástalansága a tűzre	a szerelem örökérvényűsége
„Ki vágná ezt a semmi vízzel el nem oltható lángolást?”(178.p.)	
a folyó jeges vize	a szerelem nélküli párkapcsolat
„[...] a kettőnk jeges viszonyáról, a közös folyónk páncélos vizéről ő sem fog tudni beszélni soha senkinek.” (155.p.)	
a jég	a szerelem titokzatossága
„Aki ránéz, tudja, hogy a befagyott patak némán, sötéten és sebesen áramlik a jég alatt, haragos vér az erekben, de fent csak a jég, a hó, a zúzmara.”(155. p.)	
a jég hideg víz	a szerelem fájdalmas emléke
„Csend van bennem végre, lombzúgásban holló károg, fekszem a forró szaunában, otthon a világban, otthon a testben, a jég hideg víz borzongásának emlékével a bőrömnön”(29.p.)	

I.2. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM ÉLŐ TERMÉSZETI JELENSÉG

I.2.1. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM ÁLLAT

I.2.1.1. A SZERELEM MÉH

- absztrakt céltartomány: szerelem, szeretet

- képi forrástartomány: méh

Forrástartomány	Céltartomány
a méhek számának csökkenése	a szerelem intenzitásának csökkenése
„Méhek is alig vannak, mégsem tudok most erre gondolni, mert a világ annyira állandónak és sebezhetetlennek tűnik ebben az áradásban, mint bármelyik korábbi tavaszon.”(31.p.)	
a méhek kaskészítése	a szerelem otthonteremtő ereje
„Szabóméhek, magyarázta, látod, ezekben a nádszálakban építik sárból és levelekből a puha kuckót a gyermekeiknek.”(69.p.)	
a méhkas megsemmisítése	a szerelem által teremtett otthon megsemmisítése
„Ezt akartad? Két lépés, és leakasztotta a szerszámoskamra faláról a méhek házát. Elővette a gyufát. Kata egy pillanatra azt remélte, nekitámadnak, összecsiszítják.”(71.p.)	

I.2.1.2. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM BÉKA

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: béka

Forrástartomány	Céltartomány
a béka	a szerelem érzése általi metamorfózisra képes ember
„mind meghalunk, onnan lehet tudni, hogy nemsokára elfogynak a világból a békák, kihalnak, és velük halunk mind”(63.p)	

I.2.1.3. FOGALMI METAFORA : A SZERELEM MADÁR

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: madár

Forrástartomány	Céltartomány
a holló	a szerelem nélkül élő ember
„Holló vagyok az énekesek közt, torokhangon kurrogva dúdolgatom a sötétség dalát” (28.p.)	
a madár	a szerelmi szakítástól szenvedő ember
„A madár lebucskázott a műfüre, ott vergődött törött szárnyal [...]” (46.p)	
a madár	a szerelmes ember
„Maglehet, a virrasztók közül változott át valaki madárrá.”(118.p.)	
a madárraj	a szerelmesek csoportja
„Hintáztam, amíg el nem szédültem, néztem a körbe-körbesurrogó galambrajt, repültem velük harminc testté szakadva, és soha meg nem untam.”(27.p.)	

I.2.1.4. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM MACSKA

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: macska

Forrástartomány

Céltartomány

a macska lustasága

a szerelem alacsony intenzitása

„Piros babzsákon ülök, az ölemben nagy, lusta macska dagasztja a kedvenc gyapjúsoknyámat, hiába próbálom odébbtessékelní, már befészkelte magát” (167.p.)

a macska befészkelése

a szerelem megszokottá válása

„Piros babzsákon ülök, az ölemben nagy, lusta macska dagasztja a kedvenc gyapjúsoknyámat, hiába próbálom odébbtessékelní, már befészkelte magát” (167.p.)

a macska karmolása

a szexuális együttlét kellemetlensége

„[...] - és akkor éppen ennél a sornál, még a befejezés előtt, amikor éreztem, hogy mindjárt megint legyőz a hányinger, és újra megint ki akartam rohanni, a macska hirtelen lesből az ölembé ugrott, és mohón belevájt a szoknyámba, át a harisnyán, át a bugyin, és én összerándulva éreztem, ahogy mind a tíz karmával belemar a frissen leborotvált, csupasz ágyékomba.” (170.p.)

a macska dorombolása

a szerelmes ember udvarlása

„[...] tanultam mindenkitől, akitől lehetett, [...] még attól a hatalmas sánta, sárga madridi macskától is, aki hihetetlen hangerővel dorombolt az ölemben, és végigszerenádozta a tetőn az izzadós éjszakákat.” (87.p.)

I.2.1.5. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM SZÁRNYASHANGYA

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: szárnyashangya

Forrástartomány

Céltartomány

a szárnyashangyák násztánca

a testen innen és túli egyesülés a szerelemben

„Eszembe jut a szárnyas hangyák kavargása kislány koromból (...) - én is ott repülök velük izzó, szétszikkázó testtel, millió fénylő darabra szakadva, eggyé válva a széllel és a násztánc lendületével.” (157.p.)

I.2.2. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM EMBER

1.2.2.1. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM EMBERI TESTRÉSZ

1. 2. 2. 1. 1. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM MÉH

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: méh

Forrástartomány

Céltartomány

a méh összerándulása

a szerelem tudatosulása

„Belesajdultam, összerándult a szívem, a méhem, ökölbe szorult az izzadt tenyerem.”(17.p.)

a méh üressége

a szerelem terméketlensége

„Milyen az üres méh görcse?”(92.p.)

a méh sebzettsége

a szerelem titokban tartásának kényszere

„Arról sem, hogy miért vittem ezt a titkot tovább huszonöt éven át, mint egy repeszt a méhében, mint a begyógyult haslövést” (11.p.)

I. 2. 2. 1. 2. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM KÉZ

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: kéz

Forrástartomány

Céltartomány

a kéz

a szerelem

„És akkor az előttem álló kicsi tragacsban a sofőr lehúzta az ablakot, kinyújtotta rajta a kezét, az ujjai közt parázslott a csikk. És olyan fájdalmasan szép keze volt, olyan sebezhető ügyetlenséggel tartotta a görbén megsodort, kókadtt cigarettát, hogy elakadt a lélegzetem, és ráharaptam az ajkamra.”(51.p.)

a kéz sebzettsége

a szerelem hiányából fakadó lelki sebesülés

„Azért emlékszem erre, mert nekem kellett felsepernem a szilánkokat, és megvágtam a kezemet, ma is ott van a nyoma a gyűrűsujjamon, halvány, fehér heg, a soha nem létező jegygyűrűm helyén.” (86.p.)

az ujjak

a szerelem fizikai megnyilvánulása

„Nem vagyok hülye, hogy eláruljam, hogy még mindig vele vagyok gondolatban, hogy egy kamasz fiúval élvezkedem félálomban, soha senkinek nem volt olyan édes a csókja és forróbb az ujjá, mint neki.”(89.p.)

az illető ujjai

az illető szerelmének típusa

„A szép Estefán összefont ujjai alól valóban hiányzott a megváltás eszköze”(117.p.)

az ujjak

a szerelemben való kapcsolódás

„Ballal a jobбом, tenyered alatt lüktet a csuklóm, rajta tartod ütőeremen az ujjad. Olvasod a vérem, szívverésem érzem.”(105.p.)

I.2.2.1.3. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM SZEM

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: szem

Forrástartomány

Céltartomány

a szem tekintetének irányultsága

hatalom a szerelemben

„[...] az ő intésére könyörgök és kiáltozom, az ő szempillantására halkulok vagy hallgatok el. Éledek, ha néz, és ha elfordul, nem vagyok.”; „Ő még nem is látott, de én már megfogtam a szememmel, beleakaszkodtam, mint a horog.”(8.p.)

a szem tekintetének ösztönös irányultsága   a szerelemben esettség megnyilvánulása

„[...]meg akartam igazni, hogy rajtam felejtse a szemét.”(8.p.)

lehunytt szem

önátadás a szerelemben

„[...]mert lehunytt szemmel énekelted, hogy Gyújts éjszakámba fényt, hadd égjen a soha ki nem alvó tűz” (17.p.); „lány, új és idegen, és akaratlanul lehunyttam a szemem, és meghallottam Eszter hangját, kedvesen” (21.p.) ; „Csak feküdnék mozdulatlanul, lehunytt szemmel, és ő simogatna, és mindegy lenne már, hogy ki kicsoda”(24.p.); „Úgy tett, mintha aludna tovább, de éreztem, hogy élvezi, éreztem, ahogy megfeszül a teste, éreztem és felrobbantam, bizsergett az ajkam, a mellem, még a fogam is, és ha akkor, még mindig behunytt szemmel, nem lök gyengéden arrébb, és nem fordul a falnak, felfaltam volna a nyelvét, belegyömöszöltem volna magam a szájába egészen, megfullasztottam volna a csókjaimmal, mert annyira össze akartam olvadni vele.”(55.p.)

a tekintet általi figyelem erejének végessége   a szerelem fizikai kifejezhetőségének határai

„mert hiába figyel mohón a szem, a nagy, izzadt test ernyedt és tehetetlen.”(61.p.)

a tekintet céltudatossága

a szerelem nélküli nemi vágy

„Csak azt a hideg, pontos szemet odafent, azt a sejteket egymásba lökő, kíméletlenül precíz, célra tartó tekintetet nem tudom többé elfelejteni.”(20.p.)

I.2.2.1.4. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM BŐR

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: bőr

Forrástartomány

Céltartomány

a bőr

a szerelem

„Ma is érzem, ahogy a körmeim a bőrömben fúródnak, lüktetve szúrt, fájt, gyötört, és jó volt”(17.p.)

a bőr átalakulása, feszességének elvesztése

a szerelem átalakulása szeretetté

„Nem a ráncokat, hanem azt, ahogy a test lassan meglazul, ahogy a hús kezd függetlenedni a csonttól, ahogy a bőr nyomásra egyszerre nem ugrik vissza: hirtelen megéreztem öltözés közben, hogy valami végleg megváltozott.”(25.p.)

I.2.2.2. FOGALMI METAFORA: A SZERELEM TESTNEDV

I.2.2.2.1. A SZERELEM VÉR

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: vér

Forrástartomány

Céltartomány

a vér keringése

a szerelem egyesítő ereje

„Vér zuborog és kavarog bennem és benne, velem és velem”(161.p.); „Vér a véreimből, múlt a jövőmből, én vagyok ő, és ő én, nem válunk el többé, mert egymást itatjuk, és egymásból iszunk, mert nincs halál.” (24.p.) „A vérszag. Az a közös, vágott belém, a vérszag.” (80p.)

1.2.2.2.2. A SZERELEM VEREJTÉK

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: verejték

Forrástartomány

Céltartomány

a friss verejték

a fiatalkori szerelem

„Bezzeg húszévesen, tengerszagunk üdéje, friss verejték, nagy ölelések örült avarillata, olvadt cukor a szánkban.” (79.p.)

a verejték szaga

az időskori szerelem

„Az öl rothadó rossz szaga reggel, a maradék mag és a maradék nedv megpimpósodott aromája.”(79.p.)

1.2.2.2.3. A SZERELEM NYÁL

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: nyál

Forrástartomány

Céltartomány

a nyál

a szerelem érzésének megmagyarázhatatlansága

„A leheletünk és a nyálunk előbb keveredett, mint az ízlésünk és a szavaink.”(22.p.)

a nyál csorgatása

a szerelembe esés érzése

„Csak a gyenge jellem csorgatja ilyenre a nyálát.”(48.p.)

a nyál

a szerelem egyesítő erejének megnyilvánulása

„A génjeimben laknak, az énjeimben, a százezer évben, százmilliószor százmillió pillanatban, a pórusaiban, a sejtjeimben, a hangomban, a szavaimban, a szagaimban, a nyálamban, a nyelvemben, a bőrömben, a szőrömben, a karmomban, az öklömben.”(121.p.)

II. A SZERELEM EMBER ALKOTTA JELENSÉG

II.1. A SZERELEM TÁNC

- absztrakt céltartomány: szerelem, nemi aktus

- képi forrástartomány: tánc

Forrástartomány

Céltartomány

a tánc

a nemi aktus

„Ezt már nem akartam hallani, nem a nyavalygására volt szükségem, hanem őrá, de hiába próbáltam táncolni vele, és ennek ürügyén hiába öleltem meg, és kormányoztam az ágyhoz, úgy megrémült a közelségetemtől, hogy elszállt minden ereje.”(87.p.) ; „[...] körbetáncolták, csöcsök locsogtak körülötte” (123.p.)

a tánc tudás készségének elsajátítása a szerelem felszabadító ereje

„Jártam Los Angelesben, Peruban, Mexikóban, de a legtöbbet Andalúziában éltem, ott tanultam meg úgy táncolni, hogy ne figyeljek senkire [...]” (87.p.)

a tánc a szerelem

„De előbb még elmondom, mért lettem táncos, ha már így rákérdeztél.” (132.p.); „Olyan egyenesen állt, és a cigarettát is olyan szépen tartotta, hogy rögtön tudtam, nem lehet más, mint tornász vagy táncos.”(133.p.); „Szeresetek. Teszi-veszi magát: átengedi, visszaveszi. Táncol.”(176.p.)

a tánc és a torna különbsége a szerelemmel teli és az anélküli nemi aktus különbsége „...első éjszakánk utáni reggelen, amikor meztelenül kellett mozognom előtte, látta, hogy én táncra születtem, nem tornára.” (134.p.)

a táncdarab szereposztása a feleség és a szerető rangsora a szerelemben

„Persze akkor még nem én táncoltam a címszerepet, hanem a felesége” (134.p.)

a boszorkánytánc a házasságtörő szerelmi bűne

„én csak a gonosz Kascsej kíséretében táncoltam a boszorkánytáncot”(134.p.)

a halott ember táncrakérése a halott ember felé táplált szerelem

„ Who called these dead to dance?” („Ki szólította táncolni a halottakat?”): Jim Morrison és a *The Doors: An American Prayer* (1978), a *Newborn Awakening* című dalból.” (177.p.)

II.2. A SZERELEM ZENE

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: zene

Forrástartomány

Céltartomány

a zenetípusok közötti diszsonancia a szerelemben megélt magasság és mélység

„alleluja, hejehuja” (123.p.)

rengeteg dal ismerete

sok szerelem tapasztalata

„Szerettem és elhagytam, szerettek és elhagytak, kétszer majdnem meghaltam, és tanultam mindenkitől, akitől lehetett [...], az örült öregasszonytól, aki több ezer dalt tudott, és soha nem hagyta abba az éneklést” (87.p.)

az éneklés soha abba nem hagyása a szerelemben vetett hit el nem veszítése

„Szerettem és elhagytam, szerettek és elhagytak, kétszer majdnem meghaltam, és tanultam mindenkitől, akitől lehetett [...], az örült öregasszonytól, aki több ezer dalt tudott, és soha nem hagyta abba az éneklést”(87.p.)

az operaéneklés magasművészete

a plátói szerelem

„[...]jaz operadívától, aki belém szeretett, de nem hagyta magát viszonszeretni”(87.p.)

a meg nem szólaltatott kottalapok a szerelem idegensége, meg nem éltsége

„Könyvtárból vagy boltból lopott cakkos szélű kottalapok”(163-164.p.)

a meg nem írt zenedarabok a meg nem élt szerelmek

„Ez túlvilági fej, rajta a korán derékba törő pálya és a megíratlan darabok minden fájdalmával”(168.p.)

II.3. A SZERELEM IMA-, MÁGIA

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: ima-, mágia

- leképezések, és az azokat kifejező metaforikus nyelvi kifejezések:

Forrástartomány

Céltartomány

ima-, mágia

a szerelem bűvölete

„Ahogy cigarettázik, és a szájából, képlékeny ektoplazma, fehéren előömlik lélegzete: a füst.” (175.p.); „Görnyedt sámántánc, kifeszült test, csapkodó karok, átlényegülés, madárszárnyak hóiharverdesése.” (174. p.) ; „A gyerek lesz magától. Megterem. / Nem tudtuk megteremteni. Öt hosszú éven át imádkoztam naponta a bibliai Anna titkos imáját [...]”(19. p.) ; „A bíró már a kenyérbelet gyurkálta az asztal alatt, amikor női rikoltás harsant, és egy irdatlan fekete macska szaladt ki a házból, át az udvaron, át a kerítésen [...]” (118. p.) ; „Otthon titokban, a tükör előtt tudatosan gyakoroltam, meg akartam ígézni, hogy rajtam felejtse a szemét.” (8. p.)

II. 4. A SZERELEM FUTÁS

- absztrakt céltartomány: szerelem

- képi forrástartomány: futás

- leképezések, és az azokat kifejező metaforikus nyelvi kifejezések:

Forrástartomány

Céltartomány

a futás abbahagyása

a szerelemről való lemondás

„Ahogy nehézkesen előrehajol, megint eszébe jut, hogy nem kellett volna abbahagyni a futást, korábban napi tíz kilométer is megvolt, most meg inkább lifttel megy le a másodikról is, és az ajtót bámulja közben, mert nem tudja megszokni magát a tükörben. Még most is alig hiszi el, hogy Juli szóba állt vele [...]” (64. p.)

a futás

a szerelem tudatosulása

„Már nem ült, ott állt mögöttem, két kézzel markolta az ülés háttámláját, egyszerre futott át rajtam a forráság és a hideg.”

Következtetések

A kognitív metaforaelmélet produktív szótárkészítési módszer, ugyanis a kutatás során a 2 megametafora és az ezeken belül 9 csoportra osztott 22 metafora kijelölése után összesen 110 nyelvi leképeződést találtam, és ezekhez 119 példát gyűjtöttem.

Mindezek alapján megállapítható, hogy Szabó T. Anna metaforarendszere a teljességet fedi le. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a kognitív metaforaelmélet szerinti hétköznapi metaforákat irodalmi metaforákká átalakító eszközökre (a kiterjesztés, a kidolgozás, a kritikus kérdés és a komponálás) Szabó T. Anna nyelvi megoldásai között mind találunk példát a szerelem metaforikus megjelenítése kapcsán.

Összegzés, kitekintés

A dolgozat témáját egy olyan, Szabó T. Anna Szabadulógyakorlat című kötetéből megkonstruált szerelmi szótár képezte, amelyben a kognitív metaforaelmélet új szótárkészítési módszerként került alkalmazásra. Következésképpen a kutatás célja annak vizsgálata és bizonyítása volt, hogy a kognitív nyelvészet, azon belül a kognitív metaforaelmélet alkalmazható az írói szótárak elkészítése során.

A dolgozat elméleti háttérét egyrészt a korábbi szótárkészítési eljárások áttekintése adta, amelyeket új szótárkészítési módszerként kiegészített a kognitív nyelvészet, különös tekintettel a kognitív metaforaelmélet tanulmányozása. A kognitív szemlélet miatt nélkülözhetetlenné vált a női irodalom mint fogalmi kategória felülvizsgálata, valamint a kötetben megjelenő nyelvi agresszió, lírai és/vagy prózai nyelv természetének bemutatása is.

A szótár elkészüléséhez, ezen belül a megametaforák kijelöléséhez szükséges volt részletesen foglalkoznom Szabó T. Anna stílusával, azaz a próza- és lírahangja közötti kapcsolat feltárásával. Továbbá elengedhetetlennek bizonyult a kötet kompozíciójának, nyelvezetének, filozófiájának és a benne szereplő karaktereknek elemzése is. Ezek feltérképezései lehetővé tették, hogy a szerelem fogalmi körének feltárásában ne pusztán a szerelem konvencionális felfogására alapozzak, hanem Szabó T. Anna szerelemvilágának tartalmát/komponenseit és nyelvi rétegeit együtt lássam, és hogy az általam feltérképezett megametaforarendszer érvényességét ezzel is bizonyítsam.

A szerelmi szótár létrehozása céljából a novella szövegeinek előzetes megismerése, és az azt követő szövegelemzés után két megametaforát jelöltem ki a szerelem konceptualizálásában. Az egyik a *természeti jelenségek*, amelyen belül további két csoportot különböztettem meg: az *élő* és az *élettelen természeti jelenségét*. Az *élettelen természeti jelenségek* forrástartományát öt részre (*tűz, levegő, föld, fizikai, kémiai erő, víz*) bontottam. Az *élő természeti jelenségek* elnevezés alá egyrészt a *szerelem – állat (méh, béka, madár, macska, szárnyashangya)* megfeleltetés tartozott. Másrészt ide soroltam még az *ember* metaforáját, amelyen belül külön csoportokba rendeztem az *emberi testrészt (méh, kéz, szem, bőr)* és a *testnedvek (vér, verejték, nyál)* fogalmköreit. A másik megametaforát, az *ember alkotta jelenségeket, a kultúrát* négy részre osztottam: a *táncra, a zenére, az ima-mágiára és a futásra*. A kutatás eredménye 2 megametaforán belül 9 csoportra osztott 22 metafora, amelyek összesen 110 nyelvi leképeződést és 119 példát foglalnak magukban. Bár következésképpen megállapítható, hogy a kognitív metaforaelmélet produktív szótárkészítési módszer, a

kutatás különlegességét biztosító interdiszciplináris jelleg miatt szükséges a módszer további, empirikus tesztelése. Ugyanakkor az empirikus tesztelés előtt kimondható, hogy ez a kutatási vállalás és eredmény új kutatási lehetőségeket villant fel az irodalom-, a nyelvtudomány és a pszichológia határterületein.

A kutatás anyaga, a Szabadulógyakorlat a következőképpen kezdődik: „*Szerettem, mint futó a levegőt.*” Ez a metafora bizonyult a kötet legmélyebb és legkomplexebb metaforájának, de nemcsak emiatt döntöttem úgy, hogy ennek elemzésével zárom a dolgozatomat. Leginkább azért, mert a kutatás kezdete óta kerestem a választ a szerelem ősi metaforamintázatának megújulási, megújítási lehetőségeire a nyelvben. A *szerelem a futó levegővétele* metafora a bizonyíték a nyelvi novum kimutatására. Ebben a szóképben a futó levegővétel iránti életösztone és létszükséglete azonosul a szerelemmel, mint életösztonnel és létszükséglettel. Korábbi utánpótlás-élsportolóként tudom, hogy futás közben a levegővétel nem más, mint egy fájdalmas, ám euforikus létszükséglet. Gyakran zihálva kapkodunk utána, miközben képtelenek vagyunk megtölteni vele a tüdőnket; és amikor végre sikerül, az olyan teljességérzést biztosít, mint semmi más. Eklatáns példa az is, hogy egy téli futás közben a hideg levegő egyrészt nagyon száraz, másrészt nehezen melegszik fel az orrban és a szájban, ami lehűtheti a tüdőszövetet. Bár sok futó ilyenkor megjijed, a tüdőszövetnek nemhogy káros, egy bizonyos mértékig kifejezetten egészséges a hideg levegő. Ha a futót az emberrel, a tüdőt a lélekkel, a futást az étellel, a levegőt pedig a szerelemmel azonosítjuk, ahogy azt Szabó T. Anna is tette, akkor könnyen ráeszmélhetünk arra, hogy a szerző a szerelemnek nemcsak nyelvi, hanem olvasói hagyományát is átalakította.

Irodalom

- Balázs, G. (2015). Az írói szótár – a nemzet nyelvi múltjának átmentése. *Édes Anyanyelvünk*, 1(9). Retrieved from <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-koznevelo/az-iroi-szotar-a-nemzet-nyelvi-multjanak-atmentese>
- Balázs, G. (2020). Mire jók az írói szótárak? *Országút*. Retrieved from <https://orszagut.com/orszagut/mire-jok-az-iroi-szotarok-585>
- Benczi, B. (2021). Felszabaduló. *Élet és Irodalom*, 1(21). Retrieved from <https://www.es.hu/cikk/2021-01-08/benczi-boglarka/felszabadulo.html>
- Boronkai, D. (2008). A dialógus szövegteni jellemzői drámai művek és beszélt nyelvi társalgások alapján (p. 12). Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Drávucz, F. (2015). Az érzelmek reprezentációja az interakciós folyamatokban. *Első Század*.
- Győri, E. (2021). A szabadulás lehetséges változatai. *Litera*. Retrieved from <https://litera.hu/magazin/kritika/a-szabadulas-lehetseges-valtozatai.html>
- Kövecses, Z. (2005). *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Budapest: Typotex.
- Mártonfi, A. (2014). Számítógép és írói szótár – különös tekintettel a készülő József Attila-szótárra. *Magyar Nyelv*, 2014(1), 38. Retrieved from <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/14-1/martonfi14-1.pdf>
- Pap, K. (2018). *A misztérium poétikája*. Savária University Press.
- Péter, M. (1991). *A nyelvi érzelmkifejezés eszközei és módjai* (pp. 61-62). Budapest: Tankönyvkiadó.
- Séllei, N. (2007). *Miért félünk a farkastól? Feminista irodalomtörténet itt és most* (p. 25). Debrecen: Kossuth Kiadó.

- Szathmári, I. (1994). *Stílusról, stilisztikáról napjainkban*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy, G. (2001). *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy, G. (2004). A nyelvi variancia kognitív leírása és a stílus (Egy kognitív stíluselmélet vázlatja). In L. Büky (Ed.), *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI* (pp. 143-160). Szeged: SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- Tolcsvai Nagy, G. (2005). *A cognitive theory of style*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Várnagy, M. (2011). A női irodalom és feminista irodalomkritika Magyarországon. Retrieved from http://tntefjournal.hu/vol1/iss1/03_varnagi.pdf
- Yuval-Davis, N. (2002). *Nem és nemzet* (p. 60). Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Zsadányi, E. (2006). *A másik nő* (p. 613). Budapest: Ráció Kiadó. Retrieved from http://epa.oszk.hu/02500/02518/00302/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_2003_04_607-627.pdf